

Комаровська І.О.

викладач,

Вінницький коледж будівництва та архітектури

Київського національного університету

будівництва та архітектури

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ІДЕОЛОГЕМ У ПОЕТИЦІ Я. КАЧУРИ

Проблема естетичного поцінування художніх творів, написаних у 30–50-ті рр., залишається в українському літературознавстві однією з актуальних. Кореляція понять «міф», «міфологема», «ідеологема», «лінгвоідеологема», «концепт» продовжує привертати увагу науковців.

Метою цієї статті є визначення функціональних особливостей системи ідеологем в оповіданні Я. Качури «Щастя» (1940 р.).

Як відомо, поняття ідеологеми було введено М. Бахтіним на позначення вербалізованих ідей особи, яка говорить у романі, прагнучи донести до читачів власні думки, вплинути на їх світоглядні позиції. М. Бахтін звертає увагу на інтенціональність ідеологеми, її діяльнісний характер [2]. В інтерпретації Р. Барта ідеологія постає як інкорпорована в історію міфічна побудова, що відповідає тим чи іншим інтересам [1]. «Він розглядає міф як ідеологічний витвір, викривлену реальність, що задовольняє реципієнтів, замовників і реалізаторів. Така природа міфу найближча соцреалістичній. Адже соцреалістичний міф задіяв у своєму «робочому полі» політичну мову й бажання маси та посередництво митців», – пише Л. Пізнюк [9, с. 12]. Чинні уявлення про ідеологеми в останні роки були доповнені актуальними висновками, здійсненими лінгвістами, політологами, психологами. Ідеологеми як обов'язковий компонент текстів радянського періоду привертає увагу багатьох дослідників, серед яких Г. Безродна, А. Задорожна, С. Журавльов, Г. Осипов, А. Чудінов, О. Малишева, Г. Гусейнов, І. Бондаренко, Н. Купіна, А. Мірошніченко, В. Мокієнко, С. Омельченко та інші.

Зокрема, пропозицію типологізувати відомі ідеологеми за різними критеріями запропонувала О. Малишева. За її теорією, виокремлено такі групи: 1) за характером концептуалізованої інформації – ідеологеми поняття (народ, гімн, прапор); ідеологеми-

фрейми (з'їзд, дума); ідеологеми-гештальти (свобода); ідеологеми-архетипи (Ленін, Сталін); 2) за сферою вживання і рівнем розуміння – ідеологеми загальноновживані / зрозумілі по-різному (визволителі); ідеологеми загальноновживані, зрозумілі однаково (спорт); ідеологеми обмеженого вживання (червоноармійці); 3) з урахуванням прагматичного компонента – ідеологеми з позитивним аксіологічним модусом (герой); ідеологеми з негативним аксіологічним модусом (ворог); ідеологеми зі зміщеним аксіологічним модусом (демократія); за ступенем актуальності в ідеологічній картині світу – ідеологеми-історизми (соціалістичне змагання, цар); новоідеологеми (толерантність); реактуалізовані ідеологеми (губернатор); універсальні ідеологеми (Батьківщина, патріотизм) [8, с. 33].

Л. Пізнюк зауважує, що «внутрішні зміни, спричинені зовнішнім тиском, проектували більш схематичні шляхи репродукування світу, простіші та зрозуміліші для масового споживача. Звідси частіше звертання письменників до публіцистики, нарисів, сфокусованих на відтворення актуальних «радісних буднів». Мова партійних гасел, вимоги – риторичні та ідеологічні – провладних критиків «переплавляються» у літературну «продукцію», що апелювала не до естетично, а політично налаштованого реципієнта» [9, с. 11]. Текст оповідання «Щастя» Я. Каури, побудований у формі прозорої ретроспекції життя звичайної української селянки, набуває рис плакатного кліше. Як відомо, фрейм – це модель культурнозумовленого, канонізованого знання, яке є загальним хоча б для частини суспільства. У сучасній культурології поширеною є така дефініція: фрейм – одиниця знань, яка організована навколо концепта і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепта в рамках певної культури [5, с. 7]. На думку М. Болдирєва, концепт-фрейм представлений у значенні слів, пов'язаних асоціативними зв'язками з іншими словами і лексико-семантичними групами [3, с. 45]. Перший з них – «червона зірка» («На головній вулиці, над аркою зайнялася велика червона зоря» [7, с. 18]) – водночас алюзія на кремлівські зірки – символи радянської влади. Другий образ-репрезентант столиці – ідеологема-фрейм «Верховна Рада», оскільки вибори до неї і становлять кульмінацію твору, знак оклику пунктирних спогадів головної героїні – «велике свято у всій радянській Батьківщині» [7, с. 19].

Реактуалізована ідеологема «Вождь» набуває статусу універсального архетипу, оскільки космогонічна система соцреалізму антропоморфізована. Зокрема, свіденням цього є наявність двох сонць у пісні головної героїні «Щастя», двох ідеологем-архетипів – «Ленін» і «Сталін»: «Засіяло сонце – наш Великий Ленін – засвітило сонце бідній удові» [7, с. 20] та «...А друге сонце – то наш рідний Сталін» [7, с. 20]. Чітке розмежуванні ідеологем із протилежними аксіологічними модусами є набуває статусу композиційного прийому – протиставлення змістових частин хроніки життя головної героїні до та після революції, поза колгоспом та в ньому: «Тільки в революцію і розвиднілось... Та й то коли б не колгосп – пропала б! А колгосп на світ удруге народив, і вийшло так, що на старість повернулась нова молодість... Тепер дівуй, стара!» [7, с. 19]. Як бачимо, через взаємонакладання семантичних конструкцій із синонімами «молодий – новий» у проекції на категорії часу в оповіданні конституюанти концепту «вік» перебувають безпосередньо за межею висловлюваного. Це ідеологеми-гештальти – реконструйовані на основі реальних мовних даних величини найближчого трансцендентного. Гештальт як вид концепту (термін Х. Еренфельса), являє собою закріплений словом цілісний образ, який поєднує динамічні та статистичні аспекти відображуваного об'єкта чи явища [10]. Таким цілісним образом є у творі ідеологема-гештальт «щастя» – універсальні уявлення, що належать глибинам людської психіки.

Отже, ідеологема постає відображенням колективної думки і, прагнучи підпорядкувати колективну свідомість, як будь-який міф, заміщує уявлення реципієнта про дійсність. Це чітко сформульований словесний образ поглядів, який є частиною обґрунтованої, пов'язаної з соціальною та політичною практикою системи переконань. Таким чином, ідеологеми, на відміну від власне концептів, тяжіють до стереотипів, які виникають внаслідок психологіно-лінгвістичного маніпулювання. Функції ідеологем у творах Я. Качури потребують детальнішого аналізу і стануть предметом подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Барт Р. Мифологии / Ролан Барт. – М. : Изд-во Сабашниковых, 1996. – 312 с.

2. Бахтин М. М. Слово в романе / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М. : Худ. лит., 1975. – С. 72–233.

3. Безродная А. Ю. Различие понятий «концепт» и «идеологема» / Безродная Анна Юрьевна // Вестн. Иркут. гос. лингв. ун-та. – 2013. – Вып. № 3 (24). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/razlichie-ponyatiy-kontsept-i-ideologema>

4. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекции по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамбов. ун-та, 2001. – 123 с.

5. Гуревич П. Культурология / П. Гуревич. – М. : Изд-во «Проект», 2004 – 336 с.

6. Журавлев С. А. Идеологема и их актуализация в русском лекскографическом дискурсе: дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Сергей Александрович Журавлев. – Йошкар-Ола, 2004. – 203 с.

7. Качура Я. Щастя. Оповідання / Яків Качура. – К. : Держлітвидав, 1940. – 136 с.

8. Малышева Е. Г. Идеологема как лингвокогнитивный феномен : определение и классификация / Елена Григорьевна Малышева // Политическая лингвистика. – 2009. – № 4 (30). – С. 32–40.

9. Пізнюк Л. В. Еволюція художнього мислення Аркадія Любченка: від «романтики вітаїзму» до соцреалізму : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Л. В. Пізнюк. – К., 2002. – 17 с.

10. Фаткуллина Ф. Г. Концепт как базовая категория лингвокогнитологии и лингвокультурологии / Фаткуллина Ф. Г., Сулейманова А. К., Гибадуллина Л. З. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/modern-control-technology-c112/11886-c112-148>

Максименко В.В.

студентка,

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ ОЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЗБІРКИ ОПОВІДАНЬ РЕЯ БРЕДБЕРІ «МАРСІАНСЬКІ ХРОНІКИ»

Англійська мова – класичний приклад аналітичної мови, в граматиці якої замість стародавніх флективних закінчень і префіксів найважливішу роль відіграє порядок слів, прийменники і артиклі. Але минуло дуже багато часу, і не дивно, що англійська мова піддається змінам. Ці зміни торкнулися й артиклів, що призвело до